

DAGENS FRÅGOR

Den 12 februari.

40-timmars-veckans genesis. Den italienska regimens lust att leva farligt av-sätter spår världen över, även till länder, som ej drömt att handgripligt bliva ställda inför de direkta verkningarna av denna regeringskonst. Knappt har den första diskussionen om sanktionsproblemets förverkligande för vårt lands del lagt sig, innan vår lagstiftande församling har att på ett annat område taga ställning till ett italienskt initiativ, som med sällspord energi och hänsynslöshet framförts på de internationella arbetskonferenserna och till slut resulterat i en konvention, som av regeringen anbefallts till ratificering. Underligt nog har Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av principkonventionen om 40 timmars arbetsvecka hos den svenska allmänheten väckt föga uppmärksamhet. Intresset inom svensk politik synes koncentrera sig kring viktigare uppgifter än ställningstaganden, som till sin syftning innebära revolutioner på det socialekonomiska området. Än mindre allmän torde kannedomen vara, att detta ställningstagande i främsta hand avser att förverkliga ett intresse av specifikt italiensk natur och av samma art som lett Italien in på det abessinska äventyret. — Sedan decennier hava italienska arbetare i stor utsträckning sökt och erhållit arbete i grannländerna. Med krisens inbrott var det en naturlig åtgärd i de olika länderna att i främsta hand befria sig från den främmande arbetskraften, och särskilt Frankrike, som sysselsatte huvudparten av de emigrerade italiernarne, fann en bekväm lösning av sitt arbetslöshetsproblem genom att hemsända de utländska arbetarne. Italien översvämmades av hemvändande landsmän — enligt uppgift uppgående till ett antal av ända till två miljoner — vilkas försörjningsproblem ökade redan förut stora svårigheter i detta land. Alla medel att behärska situationen söktes, även förtvivlade. Ett medel, som alltid ligger nära till hands vid kriser, är en ransonering av arbetstiden; det tillgreps i Italien, men det räckte ej. Blickarne sändes ut över gränsen till de gamla arbetsplatserna; kunde även där en arbetstidsinskränkning ernås, skulle, hoppades man, behovet av en italiensk arbetskraft på nytt uppstå och en återströmning äga rum med därmed följande lättnad för det italienska folkhushållet.

Samtidigt hade Amsterdaminternationalen trevande och försiktigt sökt sig fram på liknande vägar och i resolutioner vid olika tillfällen uttalat sig för arbetstidens sänkning, resolutioner, som ingen dock på länge väntade betydelsefulla för praktisk politik. Strömmarne möttes inom sitt naturliga verkningsfält, den internationella arbetsorganisationen, där dessa makter, som tidigare aldrig kunnat dölja sin kallsinniga inställning till varandra — den nationalistiska fascismen och den internationella socialismen — nu ingingo fostbrödralag

för gemensamma syftens förverkligande. Men för arbetarrörelsen var en sänkning av arbetstiden i och för sig av föga värde, därest den skulle köpas med uppoffringar i fråga om arbetarnes levnadsstandard. Och så förknippades med reformen kravet på bevarandet av en, trots arbetstidssänkningen oförminskad levnadsstandard. Italien måste acceptera denna uppläggning för att vinna stöd för sitt initiativ. I själva verket blev med detta villkor hela saken meningslös; den förbättring i arbetslöshetssituationen, som kunde vinnas genom en allmän höjning av produktionskostnadernas löneandel med tjugo procent, måste ju utan vidare bli negativ. Men man var redan för djupt engagerad. Resonemanget torde hava varit: kommer dag, kommer råd — och frågan fördes ihärdigt och envist fram till dess förra årets arbetskonferens antog en konvention, vars biträdande för Sveriges del föreslås av regeringen.

Denna konvention är av en säregen och ny typ. Den innebär inga förpliktelser till positiva lagstiftningsåtgärder; huvudsumman av dess syftning finnes angiven i artikel 1:

»Varje medlem av internationella arbetsorganisationen, som ratificerar denna konvention, förklarar sig gilla:

a) principen om fyrtiotimmarsveckan, tillämpad på sådant sätt, att den icke medför sänkning av arbetarnes levnadsnivå;

b) vidtagande eller främjande av åtgärder, som kunna anses ägnade att leda till detta mål.»

Socialministern har i sitt anförande till statsrådsprotokollet varit synnerligen angelägen att betona, hurusom 40-timmarsveckans förverkligande fordrar särskild ratifikation av de specialkonventioner, som komma att beslutas angående 40-timmarsveckans genomförande inom olika industrier. Genom hela hans anförande går som en röd tråd, att det praktiska genomförandet är en fråga, som måste ägnas övernående av helt annan art än när det endast gäller knäsättandet av själva principen, vilken knappast anses värd någon motivering alls. Det praktiska genomförandet anses allvarligt, svårt och mången gång betänkligt; principens accepterande betraktas återigen som något relativt betydelselöst, ofarligt och platoniskt. Betydande statsmän tala sällan i den andan, när de äro uppriktiga. Den, som undanskjuter användningen av sin personlighets allvar och sitt omdömes mognad från principavgörandet till tidpunkten för principernas praktiska förverkligande, han lär snart finna sig överraskad av händelser, som han försmått att länka.

Den svenska regeringen, som i Genève röstade för konventionen, gjorde emellertid där som villkor, att ratifikationen skulle ske även från de mera betydande konkurrentländerna. Även denna förutsättning anges nu som betydelsefull först då det gäller principens praktiska förverkligande. Sveriges riksdag inbjudes alltså av sin regering att göra en aktion, som ingen vet om den blir isolerad eller icke och som i varje fall icke kan väntas biträdd av de största produktionsländerna, t. ex. Tyskland och England.

Man har svårt att få ett grepp om hela denna situation. Kanske

är den endast ett av dessa ej ovanliga maskeradupptåg för den internationella publiken, där vårt land dock hittills ofta ställt sig utom tävlan och därför ännu har någorlunda oförstörda tillgångar i form av anseende för ärlighet och vederhäftighet. Eller är det en socialistisk trähäst, som man med internationella dragare nu söker på allvar transportera innanför det svenska samhällets murar? 40-timmarsveekans framförande till aktualitet i tänkesätt och lagstiftning är som intet annat ägnat att rubba en till slut mödosamt förvärvat jämvikt i produktionsliv och samhällsekonomi och att skapa jordmån för nya samhällskonflikter, kanske förbereda omstörtningar. Moskvas uppmuntrande hejarop i Genève för reformen låta ana mycket i den vägen. Eller har man endast omisstänksamt och av ren tanklöshet lockats att följaktigt tjäna intressen, som icke äro ens egna, utan ett annat lands med annan social struktur och andra problem? Chi lo sa?

Två lekmän om kyrkan. I en artikel i Göteborgs Handels- och sjöfartstidning den 2 okt. förra året, betitlad »Kyrkan» och ingående i en serie »Religiöst 1920-tal», gav *Ivar Harrie* sig i kast med den icke oansenliga uppgiften att skildra det kyrkliga och teologiska läget i vårt land under de senaste femton åren och jämväl försöka teckna de olika strömningarnas förutsättningar och motiv. Och nu till jul har *Karl-Gustaf Hildebrand* i sin bok »Kristna perspektiv» givit en snabbmålning icke blott av den svenska kyrkan utan också av andra kristna och icke-kristna samfund och rörelser. Att två lekmän på detta sätt utan annan yttre anledning än ett journalistiskt intresse för mäktiga drag i tidens ansikte göra kyrka och teologi till föremål för lärda och djupsinniga studier är sannerligen ett märkligt tidstecken. Alltför länge har det i kulturella kretsar nästan ansetts mindre passande att tala om kyrka och teologi.

Den som kraftigast brutit med denna tradition torde vara Sven Stolpe. Med stor envishet har han länge hävdad, att svensk teologisk litteratur ofta är fullt njutbar även för lekmän och att det måste anses som ett tecken till obildning att ej vara insatt i kyrkliga och religiösa frågor. Det är glädjande att se, att Harrie och Hildebrand nu föra denna linje vidare. Gentemot den okunnige lärdomshistoriker i Uppsala, som i upprepade artiklar i Fönstret och Ergo fastslagit som »ett idéhistoriskt faktum», att kristendomen numera saknar all betydelse, beklagar Hildebrand, att »den s. k. kulturella opinionsbildningen i Sverige äger rum i lycklig obekantskap med kristna realiteter». Och i sitt glänsande kapitel »Svenska uppgifter» ger han med ledning av den svenska volymen i samlingsverket *Ecclesia* en fängslande bild av svenska kyrkans aktualitet, livskraft och höga anseende i utlandet. Tyska forskare lära sig svenska för att kunna studera Söderblom och Aulén på originalspråket, i befolkningsfrågan ha våra kyrkomän gjort en större och kraftigare insats än förbluffade kulturdoktorer kunnat drömma om, och i Europas lärdomsmetropoler äro »svenska teologers och kyrkomäns insatser — i många fall alldeles

obekanta för en större publik här hemma — rent av nästan lika världsbekanta som Orreforsglaset och det svenska smörgåsbordet».

Med en blandning av bestörtning och försynt ovilja talar Harrie i samma riktning, då han konstaterar, att Sveriges kyrkor ha börjat fyllas på nytt och att »den kyrkliga kristendomens livsvilja under loppet av ett årtionde stegrats till maktkänsla». Han söker visa, hur kyrka och teologi nu befinna sig i en helt annan position än omkring 1920. Då vore lösensordet smidig anpassning efter de profana tidsrörelserna. Korstågsrörelsen, den s. k. liberala teologien, förkunnelsen, religionsdebatterna, kyrkans sociala arbete och framför allt Nathan Söderbloms mångskiftande insats — allt sökte anknytning till kulturella intressen och strävade efter de utomstående uppskattning.

Men nu är reaktionen på marsch, menar Ivar Harrie. Med den hägerströmska filosofiens hjälp löste Anders Nygren religionsvetenskapen från liberalismens idealistiska föreställningsvärd, han och Gustaf Aulén grundlade gemensamt den nya riktning, som avvisade alla utomstående stöd och blott ville demonstrera kristendomens absoluta och oeftergivliga egenart. Och vid Uppsala universitet påstås Tor Andræ och Anton Fridrichsen ha bannlyst bibelkritik och evolutionistisk religionsforskning för att i stället sätta »konfrontation med bekännelsernas sakinnehåll», resp. »en under kyrkotraditionens lydno ställd intuition av evangelierna som totaliteter och som levande Guds ord».

Trots alla olikheter i enskildheterna synas alltså de båda iakttagarna ense om att den svenska kyrkan för närvarande befinner sig i en höjdperiod, som icke kan undgå att tilltvinga sig en — mer eller mindre motvillig — respekt från den kulturella allmänhetens sida. Än tydligare blir detta, då talet kommer in på förhållandena i Tyskland. I fyra klagörande avsnitt om religionskampen därnere visar Hildebrand, dels att nazismen trots alla försäkringar om motsatsen till sitt väsen är och måste vara en exklusiv konkurrent till kristendomen, dels att den karikatyr av kristendom, som i stor utsträckning utbjudes av statens hantlangare under namn av »positiv kristendom» och som med rätta avvisas av Bekännelsekyrka och utomtysk kristen opinion, har sina rötter i precis samma urvattnade och humaniserade uppfattning av kristendomen, som trivs härhemma bland de flesta hyggliga samhällsmedlemmar men som den nya andliga väckelsen vill sopa bort. Tyskland förstorar med andra ord vårt eget problem. »Även hos oss märker man i beklämmande grad, hur detta, som var judarna en styggelse och grekerna en galenskap, urartar till en etikett för all slags allmän hygglighet, ... men detta är ju exakt samma form av positiv kristendom, som väcker sådan anstöt, när den förkunnas av herr Goebbels.»

Också Harrie har upptäckt sambandet mellan det antiidealiska draget i svensk kyrklighet och den Bekännelsekyrka, som kämpar för livet mot nazismens kristendomsförfalskning. I slutraderna av sin artikel lägger han helt av den raljanta tonen och förmodar, »att den

nya kristentron blir det sista värnet mot de onda makter, som glupskt lura på Norden söderut. Det har visat sig i Naziland, att den anti-idealiska trons bekännare icke duperas av Antikrist.»

Men härmed torde också varje rest av likhet mellan Harries och Hildebrands syn på kyrkan vara uttömd. Ty den fundamentala olikheten sitter alltför djupt. Harrie anser, att orsakerna till den kyrkliga förnyelsen äro att söka i ledarnas slughet, skicklighet och även tur. Ett typiskt exempel är Söderblom. »Den förföriska kulturpersonligheten var en sträng och rättrogen kristen präst, som med alla medel drev mission för sin kyrka», och detta gäller tydligen ännu mer om Fridrichsen och Andraë, hos vilka »även bibelkritiken och religionshistorien läggas tillrädda efter den nyaste kyrklighetens känsloläge och den nyaste apologetikens fälttågsplaner».

Det kan här icke bli fråga om att söka visa, hur ytliga och förhastade Harries påståenden i själva verket äro. De äro också motsägande, ty hans funderingar om att Sveriges kyrka är »klart fientligt inställd till det mesta av det man i liberal mening kallar kultur» och att det nu »icke kan bli plats för det man i gängse språkbruk betecknar med termen andlig frihet» stämma illa överens med orden om tron som ett värn mot nazismen. Vida djupsinnigare, bl. a. därför att det är mera verklighetstroget, ser Hildebrand orsaken till den av båda påpekade kyrkliga frammarschen inte i diplomati eller spekulation utan helt enkelt i den kristna tron själv, som i alla tider bevisat och än bevisar sin förunderliga livskraft och som har sitt enda motiv i ordet: »Kristi kärlek tvingar oss.» Denna trons inställning anger Hildebrand med ett par rader av en vän och meningsfrände till Ivar Harrie:

Vi vänta inte något gott av detta
Men han som gick förbi befallde så.

Och i följande sammanfattning har Hildebrand inte bara dräpt Harries banala åskådning utan också givit ett väsentligt uttryck för kristendomens och därmed också för den svenska kyrkans »kulturprogram», om ordet tillåtes: »Anstötlighet och hänsynslöshet äro inga förargliga bisaker i någon kulturgärning och minst i den kristna; de äro själva dess berättigande. Kultur kan överhuvud taget inte existera annat än som kamp, och den dör och förtvinar, om källorna inte äro outspädda och de kämpande makterna inte äro radikala. Så visst som kristendomen hör med till de elementära krafterna i västerländsk civilisation, så visst har den också rätt och plikt att föra sitt eget språk. Vad världen begär av den, det är innerst inte beskedlig anslutning, det är evangeliet om Kristus.»

Denna grundolikhet i uppfattningen av de drivande motiven ger återljud på skilda punkter. Ekumeniska mötet i Stockholm 1925 var för Harrie en »triumferande uppvisning», och med grov förvanskning av historiska fakta gör han gällande, att de för Söderblom alltför misshagliga kyrkorna, såsom Rom och pingströrelsen, inte *finjo* vara med. För Hildebrand är det ekumeniska arbetet en bjudande plikt, men

också en helig dårskap, en högspänd och visionär tro. Det har för honom liksom två sidor: det vardagliga, mödosamma arbetet på kyrkoenhetens återställande och en profetisk helhetssyn, som »mot ögonblickets stormhimmel avtecknar sig som en löftets kontur». Harrie påstår, att »slagorden 'irenisk' och 'ekumenisk' fortfarande äro ohjälpligt liberala», medan Hildebrand gör gällande, att ekumeniken icke är någon tidsbunden idé och framför allt ingen spekulation i tidsläget.

Om den katolska kyrkan faller Harrie en hel rad traditionella och föga vänliga yttranden. Hon är frihetens och humanitetens värsta fiende, och en del människors dragning till henne blir ett utslag av ett nästan patologiskt lydnadsbegär. Hildebrand åter för i sina på självsyn grundade essayer in en värdesättning av den romerska kyrkan, som torde vara ganska ovanlig i svensk kritik. Utan att ett ögonblick kunna misstänkas för förstucken romersk propaganda söker han förstå Rom utifrån dess egna förutsättningar och den historiska tradition, som här intar en större plats än kanske i något annat samfund. Just i den närvarande situationen fyller dock denna kyrka gränsförsvarets uppgift på några särskilt utsatta frontavsnitt.

I en recension av Kristna perspektiv i G. H. T 31 jan. i år undrar samme Harrie, om inte det slags kristendom Hildebrand förkunnar också bör kallas »anpassad» och frågar spefullt efter vilka makter i tiden anpassningen skett. Om det är anpassning att gjuta sin åskådning i modern dräkt, tillgänglig för de människor man vill nå, då är givetvis också Hildebrands tolkning anpassad, och i så fall även svenska kyrkans, som väl är. Men detta torde strida mot språkbruket. Däremot förefaller det svårt att i vanlig mening tala om anpassning hos en kristendom av Hildebrands typ, som icke har någon annan norm än sig själv men utifrån den bedömer tidsföreteelser och strömningar och då även vågar — i sanningens intresse — se *något* gott hos så pass komplexa företeelser som Rom och Tyskland.

Såsom både Harrie och Hildebrand påpeka, sneglar den svenska kyrkan inte längre efter beröm eller klander från samtidens kulturprofeter. Hon styr sin väg efter andra stjärnor än dagsopinionens. Men därmed är icke sagt, att det icke från kyrklig synpunkt skulle vara tacknämligt, att hennes insats uppmärksammas och värderas. Gentemot den okunniga genomsnittsuppfattning, som anser kyrkan halvdöd, teologien förstelnad och själva kristendomen förlegad och maktlös, ha dessa båda lekmän med all rätt och all kraft opponerat. Men än tacknämligare är det, att Hildebrand dessutom sett till den bärande grunden för all kyrklig aktivitet och all kristen tankemöda. Därför har också hans teckning av Sveriges kyrka och den stora samfälliga Kyrkan blivit den ojämförligt riktigare.

Överbefälhavaren Bland allt det myckna värdefulla, som framkom- och grundlagen. mit ur försvarskommissionens fleråriga utredningsarbete, förtjänar särskilt att uppmärksammas försöket att ge gestalt åt tanken på en överbefälhavare med försvarsstab, gemensam

för hela försvaret. Denna tanke har tidigare då och då skymtat vid strävandena att planmässigare organisera försvarets centrala ledning ehuru utan att slutgiltigt förordas. Så många intressen av skilda slag, som härmed äro förknippade, har en dylik centralisering närmast tett sig som enbart ett avlägset framtidsperspektiv. När försvarskommissionen med alla röster mot hrr Borells, Girons och Törnkvists utformade sitt förslag om en högsta befälhavare, mottogs detta av opinionen med det tydligaste gillande, så långt det hittills framgått av den visserligen icke helt enstämmiga men ändock kompakta presskören. Man behöver icke misstaga sig på att »civilbefolkningens» uppfattning härvid i hög grad bestämts av en instinktiv uppfattning, att den öppna motsättningen på sistone i den offentliga diskussionen mellan försvarets olika grenar åskådliggjorde behovet av ett sammanhållande militärt organ. Av största intresse är att registrera, att bestämmande för kommissionsmajoritetens positiva ställningstagande av allt att döma varit allvarliga föreställningar kanske främst från icke militärt håll, nämligen från industriens män, som funno en verkligt effektiv krigsberedskap oundgängligen fordra att en överbefälhavare tillsattes ej blott under krig utan även i fred för att i tid planmässigt organisera beredskapsåtgärderna.

Uppenbarligen är frågan icke löst därmed, att sju av kommissionens nio politiska ledamöter — hr Lindberg avräknas såsom tillhörande en annan värld — oreserverat uttalat sig för en permanent överbefälhavare. Regeringen, som just nu torde vara sysselsatt med att riva ned vad kommissionen under åratals möda byggt upp, skulle icke väcka någon förvåning till liv, om den frånginge kommissionsförslaget även i denna del, åtminstone så långt det rör en överbefälhavare under fredstid. Enligt förkljudanden skall propositionen nämligen upptaga en överbefälhavare i krig, något som kommissionens minoritet även accepterat om ock i urvattnad form. Utan tvivel komma de många invändningar, som flottans ledning gjort mot detta enhetssträvande, att påverka uppfattningarna på skilda håll. Man kan också lätt förstå misstämningen bland sjöförsvarets män, som först måst se sina intressen så otillfredsställande behandlade av kommissionsmajoriteten och sedan ställas inför möjligheten av att vapnets historiskt framvuxna självständighet i viktiga hänseenden begränsas. Frågan om en nödig förstärkning av flottan är dock en sak, frågan om försvarets ledning en annan och fristående. Utomstående ha svårt att bilda sig en kategorisk mening om, huruvida mot inrättandet av en överbefälhavarpost med tillhörande stab kan ställas något lika bärigt alternativ åtminstone vad fredsförhållandena beträffar; sålunda har det från flottans håll anförts, att kommissionsförslaget skulle ge för litet utrymme åt de ansvariga försvarsgrenschefernas inbördes samarbete. Den försvarsintresserade allmänheten kan dock ej undgå att fästa stort avseende vid att kommissionsförslaget utöver generalstabschefens livligaste tillstyrkande fått oförbehållsamaste förord av cheferna för flygvapnet och kustartilleriet, alltså för de vapenslag, som stå så att säga mitt emellan lant- och sjöförsvaret

och följaktligen måste ha den livligaste förnimmelsen av angelägenheten att säkra bästa samklang mellan försvarets skilda grenar. Allmänheten torde också kraftigt reagera, om det skulle visa sig att det inför ett modernt krig allt överskyggande problemet om vår värnkrafts effektivaste organisation finge stå tillbaka för anakronistiska synpunkter eller tillfälliga motsättningar. Den opinion, som endast har helheten för ögonen, kommer säkerligen ej att ge sig till tåls i sitt krav på trygghetskänsla, förrän frågan om försvarets enhetliga ledning i den ena eller andra formen fått sin ändamålsenliga lösning.

Vare sig en särskild överbefälhavare tillsättes även för fredstid eller enbart under krig, har det åtminstone tidigare förefunnits en tvekan på sina håll om grundlagsenligheten hos detta ämbete, som regeringsformen alls icke känner. Det kan här icke komma i fråga att närmare diskutera alla de statsrättsliga synpunkter, som kunna anläggas på denna tolkningsfråga. Endast ett par moment av allmänna intresse skola beröras. Diskussionen rör i första hand regeringsformen § 14: »Över rikets krigsmakt till lands och sjöss äger konungen högsta befälet», vidare också § 7, enligt vilken alla regeringsärenden utom de s. k. kommandomålen skola »inför konungen i statsrådet föredragas och där avgöras». Då kommandoexpeditionerna enligt kommissionsförslaget skola bibehållas, inskränker sig huvudfrågan egentligen till spörsmålet, huruvida konungen äger rätt att delegera sin befälsmakt åt annan person vare sig det gäller blott chefer för olika försvarsgrenar var för sig eller en för alla grenar enhetlig överbefälhavare, med oundviklig följd att en del självständiga synnerligen viktiga avgöranden angående krigföringen och dess behov ej längre träffas av konungen eller under konstitutionell kontroll.

Ett slags svar på den uppställda frågan erhålles genom hänvisning till historiska fakta. En särskild överbefälhavare har en gång tillsatts efter 1809, alltså under den tid, då den oförändrade paragraf 14 varit normgivande. Karl Johan förordnades nämligen som kronprins omedelbart efter sin hitkomst till överbefälhavare för såväl hären som flottan, under såväl fredstid som 1813—1814 års krig. Att det därvid rörde sig om en delegering till tronföljaren ändrar intet i sak. Av lika stort intresse är prejudikatet nummer två, vilket kommissionens betänkande om ock uppenbarligen i något missvisande form lämnar upplysning om och som förut torde ha varit för allmänheten obekant. Under den första världskrigstiden fattade den Hammarskjöldska regeringen beslut om att en överbefälhavare för fälthären och motsvarande delar av marinen skulle tillsättas i händelse av krig. Beslutet infördes aldrig i författningssamlingen, men det torde gå igen i t. ex. 1931 års allmänna krigsförvaltningsförordning, när denna endast alternativt talar om konungen som högste befälhavare för fältkåren. Samma år stadgas även att chefen för flygvapnet och de självständiga flygstridskrafterna skola underställas högste befälhavaren. Trots att det från många synpunkter måste anses oformligt att genom ett enkelt regeringsbeslut eller genom vanlig lagstiftning eller — som nu är mest aktuellt — rent av genom ett riksdagens budgetbeslut genomföra en

organisatorisk anordning, som oförnekligen förgriper sig på ett grundlagsbud, finns det sålunda prejudikat på att tillsättandet av en högste befälhavare ej uppfattats som grundlagsstridigt. Kommissionen har för sin del gjort grundlagsfrågan än lättare att komma förbi genom att tala om överbefälhavaren »under konungen».

Grundlagsfrågan kan emellertid ses ur en annan synvinkel. Även om man å ena sidan skulle finna det önskligt att ha fria händer och fördenskull ville lämna paragraf 14 i fred med öppet fält att laga efter läglighet, kan det å andra sidan ifrågasättas, om ej överbefälsfrågan borde regleras i grundlagen i enlighet med vad tidsläget fordrar. Vi bortse härvid ifrån, om en dylik reglering kan politiskt försvåra genomförandet av den önskade centraliseringen, samtidigt som vi dock peka på det gynnsamma förhållandet att en i år i sammanhang med ett eventuellt försvarsbeslut företagen grundlagsändring redan 1937 kan definitivt antagas och sålunda ej behöver medföra något sakligt dröjsmål. Vi utgå vidare ifrån att en grundlagsreglering bäst skulle ske i form av ett tillägg till paragraf 14, blott innehållande att antingen enbart under krig eller också även under fredstid — vilket riksdagens beslut nu må bli — skulle finnas en särskild högste befälhavare, vilkens befogenheter fastställdes antingen genom lag eller beslut av konungen.

Skälen för det sålunda skisserade tillägget kunna sammanfattas i följande. För det första är det ej tänkbart, att konungen numera kan föra ett effektivt personligt befäl på det sätt, som kunde vara möjligt för segraren från Svensksund eller direkt anstod en Napoleons marskalk. För det andra torde det för konungamakts egen skull vara högeligen önskvärt att förhindra att konungen — för att citera ett annat grundlagsrum — »går i fält»; tvärtom måste hans rätta plats vara att tillsammans med statsrådet handlägga alla de svåra politiska frågor, som måste uppstå under ett nutida krig. För det tredje måste en överbefälhavares uppgifter under ett krig trots hans föreskrivna subordination under regeringen bli så ingripande och viktiga, att denna överbefälsmakt borde sanktioneras av författningen, helst som det ej torde kunna undgås att en del »regeringsärenden» delegeras till honom och författningen dessutom är överfull av andra organisationsregler av ojämförligt mindre betydelse. För det fjärde och väsentligaste borde överbefälhavaren nämnas i regeringsformen för att understryka hans ansvar inför landet och för att förskaffa honom den eftersträlvade auktoriteten ej blott gentemot allmänheten utan kanske än mer gentemot övriga militära chefer. En ändring av § 14 borde lämpligen även följas av ett tillägg till § 35 för att inskräpa och till äventyrs göra varje tvivel överflödigt, att överbefälhavaren vore att hänföra till förtroendeämbetsmännen och följaktligen avsättlig, när konungen »prövar rikets tjänst det fordra».

I detta samband vilja vi även vidröra en annan sida av frågan om försvarets enhetligaste ledning. Som bekant innefattar kommissionsförslaget utom överbefälhavaren jämte försvarsstab även inrättande av chefsskap för de tre försvarsgrenarna. Under chefen för armén

skall arméförvaltningen delvis inordnas men delvis tilldelas självständiga uppgifter. Mot detta samordnande av olika organ inom samma försvarsgren opponerar sig arméförvaltningen i sitt yttrande med en motivering, som måste framkalla gensagor. Arméförvaltningen har härvid visserligen icke motsatt sig att i vissa frågor underordna sig arméchefen men hänvisar å andra sidan till de centrala ämbetsverkens traditionella självständighet; den kräver att få sortera som förut direkt under konungen och önskar förbehålla sig en rätt att inom vissa uppräknade kompetensområden få avvisa de framställningar, som kunna inkomma från arméchefen. Kommissionsförslaget säges helt enkelt vara »icke förenligt med vårt förvaltningssystem».

Enligt vårt sätt att se måste arméförvaltningens principiella uppfattning vara rakt motsatt den, som man vill uppställa såsom den ur vidare aspekt enda hållbara, när det gäller att åvägabringa största möjliga enhetlighet inom försvarsväsendet. Det stora svenska förvaltningsproblemet f. n. gäller ämbetsverkens förhållande till regeringsmakten, med andra ord faran för att vår stabila ämbetsmannaförvaltning skall åsidosättas eller drivas in under ett politiskt beroende, varigenom ett av de säkraste värnen för medborgarnas rättssäkerhet försvagas. Men i detta fall står ej alls denna förvaltningens självständighet uppåt på spel. Frågan rör blott det inbördes förhållandet inom ett och samma område mellan olika »ämbetsverk». Utanför de direkt engagerades krets torde man icke kunna injaga någon oro för att vår ämbetsmannaförvaltning är hotad, därest ett intimare samarbete mellan arméchefen och arméförvaltningen organiseras. Ämbetsverken äro icke självändamål, och deras inbördes relation måste anpassas efter statsnyttans och uteslutande statsnyttans fordringar.

Det nuvarande tillståndet med i fred ett 40-tal och i krig ett 20-tal militära myndigheter, sorterande direkt under Kungl. Maj:t, måste snarast ändras till något rationellare. I sitt uppmärksammade föredrag för några dagar sedan kallade direktör Ivar Olsson det nuvarande systemet icke utan fog för »en absurd atavism från för länge sedan svunna tider». Analogien må vara haltande eller icke, men det kan eriuras, att landets skolväsen numer har blott en chefsmyndighet trots att det allmännas utgifter för detta äro mer än dubbelt så stora som för försvaret. Man har vant sig vid att i det militära se inkarnationen av en mans ledning och en mans ansvar. Måhända överskatta utomstående lättheten att inkomponera en överbefälhavare i försvarssystemet, men än svårare ha de att förstå, varför man just på militärt håll så ogärna vill sentera den specifikt militära en-mansledningen.

Man kan i ett par av kommissionens reservationer utläsa en benägenhet att vilja undgå en alltför mäktig överbefälhavare genom att skjuta ansvaret över på regeringen, vilken i krig anses böra fatta de avgörande besluten även i rent militära operativa frågor. Om kommittébefäl har en dålig klang, så har politiskt befäl en ännu sämre. Svenska folket torde i en ödestimma ej vilja se de militära operationerna ledas av exempelvis hrr Rundqvist eller Vennerström — för att blott nämna de båda sista försvarsministrarna. Det torde kräva

att vår strid ledes av en ansvarig fackman, utrustad med de största befogenheter, om möjligt också i fred grundligt förberedd för en uppgift, som ej kan bliva ansvarsfullare.

Flottkonferensens Sin enda påtagliga framgång inhöstade efter **sprängning.** krigsperiodens nedrustningssträvanden vid flottkonferensen i Washington 1921—1922. Denna sammanträdde under starkt intryck av Förenta Staternas dominerande ställning omedelbart efter kriget, och dess utgång blev också en stor seger för Amerika över dess asiatiska medtävlare. Den tjuogoåriga engelsk-japanska alliansen sprängdes, och Tokioregeringen måste avstå de förmåner den under kriget lyckats avpressa sina kusiner i Peking. På det marina området lyckades U. S. A. framtvinga dels ett erkännande av sin fulla likställighet med England, dels ett kraftigt beskärande av de japanska sjöväldesplanerna. För slagfartygen, alla flottors ständiga kärna, fastställdes relationstalen 5,25 (England och U. S. A.): 3,15 (Japan): 1,75 (Frankrike och Italien). I samband härmed genomdrevs en massnedskrotning av påbörjade fartyg hos alla de tre stora sjömakterna, där fördelen enligt samtida uppgifter så mycket mer stannade på Amerikas sida, som en stor del av dess offerade enheter hade felkonstruerats. Tokios enda ersättning för alla dessa besvikelser var en överenskommelse, att öarna i Stilla Havet med undantag av de japanska huvudöarna och Havaji ej fingo befästas. Härigenom tryggades Japans ställning på oceanens asiatiska sida mot hotet från baser på Hongkong, Filippinerna eller Guam.

Så sent som 1930 utsträcktes huvuddragen av Washingtonregleringen till att gälla även kryssare och torpedfartyg, varvid endast några smärre modifikationer gjordes till Japans förmån. Att Frankrike och Italien denna gång stannade utanför, var av underordnad betydelse.

Washingtonöverenskommelsen hade avstyrat den hotande marina kapprustningen och för slagfartygens del stadgat en byggnadspaus till 1930-talets mitt. Men den hade den stora svagheten att bygga på tillfälliga förutsättningar, främst Englands utmattning efter kriget och den vid samma tid härskande överskattningen av U. S. A:s politiska och ekonomiska styrka. En amerikansk flotta av samma storlek som den engelska måste under den visserligen dubiösa förutsättningen av lika kvalitet medföra en amerikansk överlägsenhet, då det brittiska imperiets struktur framtvingar en stark splittring av sjöstridskrafterna. Och Japans flotta enligt avtalet motsvarade ej dess nationella styrka.

Den stora ekonomiska krisen vid 1930-talets ingång visade klart styrkeförskjutningen sedan 1921. Dollardiplomatin miste med ett slag förutsättningen för sin existens, och Washington såg sig av flere skäl tvunget att inleda avvecklingen av sin förpostställning på Filippinerna. England fick bekymmer på närmare håll än i Stilla Havet. Japan däremot såg sin ekonomiska offensivkraft ökas. Aktionerna i Mandsjuriet och Nordkina visade, att ingen makt längre på allvar

vågade söka hejda dess expansion. Man kunde sålunda skrida till att göra slut på Washingtontraktatens styrkebestämmelser, vilka av den nya världsmaktens opinion betraktades som en olidlig förödmjukelse. Traktaten uppsades i laga ordning.

Enligt Washingtonöverenskommelsen sammanträdde så mot 1935 års slut en konferens i London för att söka sätta en ny traktat i den uppsagdas ställe. Japanerna gingo här fram på en logisk och klar linje. De krävde en gemensam övre styrkegräns för samtliga stora sjömakter och voro i så fall villiga att sätta den hur lågt som helst. Denna abstrakta rättvisa skulle givit dem en absolut hegemoni i större delen av Stilla Havet. England skulle, som redan antytts, aldrig kunna samla hela sin flottstyrka på en punkt, och Förenta Staterna kunde knappast helt blotta Atlanten. I varje fall skulle Japans sannolika kvalitativa överlägsenhet över sin amerikanska rival fällt utslaget i en kamp med lika styrkor. Det var därför tämligen klart, att förslaget skulle förkastas av de andra makterna. När i januari detta skedde efter invecklade förhandlingar och ivriga engelska medlingsförsök, lämnade Japan konferensen, där det numera blott företrädes av observatörer.

Emellertid torde Japans utträde knappast äga alltför stor praktisk betydelse. Under förhandlingarna klargjordes från dess sida, att man av hänsyn till sin prestige i Asien önskade få sin fulla likställighet med de båda andra världsmakterna erkänd. Däremot ämnade man icke utnyttja rätten att bygga upp till den gemensamma gränsen. Orsaken till denna måttfullhet är lätt att finna. Japans hårt ansträngda statsfinanser, där redan halva budgeten tages i anspråk för militära ändamål, tillåta ej några stora utvidgningar av det numera fruktansvärt dyrbara krigsfartygsbeståndet. Ett slagskepp på 35,000 ton beräknas numera kosta inemot 150 miljoner kronor. Under sådana förhållanden torde Tokios frigörelse från alla begränsningstal bliva rent teoretisk, då den japanska riksledningen väl vet, att England och U. S. A. i nödfall förmå att vid en eventuell kapprustning hävda en betryggande överlägsenhet.

Emellertid dryftar konferensen en annan fråga av större praktisk räckvidd. I Washington hade maximitonnaget för slagfartyg och kryssare fastställts till 35,000 respektive 10,000 ton. Fördragets totala utslöcknande skulle lämna fältet fritt, och slagskepp på 60,000 ton hava redan nämnts som en möjlighet. En dylik utveckling är emellertid för de flesta makterna allt annat än önskvärd, då byggnadskostnaderna skulle stiga till nära nog astronomiska tal. Redan Washingtonavtalet hade i engelska flottkretsar setts med oblida ögon. Imperiets geografiska struktur och Englands andel av handeln på världshaven göra särskilt inom kryssarkategorin *ett stort antal enheter* nödvändiga (man räknar med minst 70 kryssare). Men då de stora »Washingtonkryssarna» på 10,000 ton med stark bestyckning blivit norm, har det tillåtna tonnaget — och i händelse av maximeringens bortfallande de ekonomiska resurserna — blott räckt till ett avsevärt mindre antal. I London har man därför önskat en beskärning av så-

väl slagskeppens som kryssarnas tonnage. För de förras del har det talats om så låga siffror som 22,000 å 25,000 ton. Tokio hyser ungefär samma önskan, dels av ekonomiska skäl, dels emedan de stora avstånden på Stilla Havet skulle göra Japan nästan osårbart mot mindre fartyg med kortare aktionsradie. Motsatta synpunkter hävdas från amerikanskt håll. U. S. A. har under normala förhållanden råd att bygga dyrbarare skepp än konkurrenterna. Dess starka geografiska koncentration gör, att *antalet* enheter är av mindre vikt. Och vid ett eventuellt krig med Japan skulle Förenta Staterna förlora möjligheten att göra sig gällande i fiendens farvatten — särskilt utan baser på Filippinerna och Guam — om deras flotta ej bestode av mycket stora fartyg i stånd att länge operera utan fasta stödjepunkter.

Förutsättningar funnos alltså för ett engelskt-japanskt samförstånd. Den japanska propagandan hävdade också med energi, att Tokios förslag vore en fredsbefrämjande åtgärd, riktad mot de stora, »offensiva» och moraliskt mindervärdiga fartygstyperna. Emellertid tyda de sista dagarnas underrättelser på att förstämningen över Japans sprängning av konferensen och oron över dess oavlåtliga frammarsch på fastlandet gjort London och Washington allt ivrigare för ett inbördes samförstånd. Engelsmännen hava blivit böjda att högst avsevärt nedstämna sina krav på fartygstypernas minskning. Enligt lord Monsells nu framlagda förslag skulle slagskepp på 35,000 ton, men med 35,6 cm.-kanoner som maximikaliber i stället för nuvarande 40,6, och kryssare på 7,000 å 8,000 ton med 15,2 cm.-kanoner bäst tillgodose världsfredens hägnande.

Av stort intresse blir att se, hur befästningsförhållandena i Stilla Havet skola gestalta sig, om Washingtontraktatens bestämmelser även i detta avseende upphöra att gälla. England har redan inom deras ram gjort Singapore till en av världens starkaste flottbaser, men nya anläggningar på Hongkong synas ej uteslutna. Japan åter beskylls för att i strid med traktaterna redan hava befäst såväl en del av sina äldre besittningar i övärlden som punkter i sitt mikronesiska mandat-område. Stora förskjutningar i det strategiska läget i Stilla Havets västra del torde därför komma att bädas under den närmaste framtiden.

Sirk För ett par år sedan utkom en bok av italienaren Curzio Malaparte med titeln *Statskuppen*. Den översattes till tyska och väckte på sin tid ganska mycket uppeende. Förf. hade företagit sig att skildra, hur man i vår tid lämpligast bör bedriva eller försvara sig mot »statsfientlig» verksamhet. Ett av Malapartes kapitel bar den litet försmädliga rubriken En diktator, som aldrig blir det: Hitler. Nå, Malaparte for vilse. Hitler blev diktator, en »Cesar i tyrolerdräkt» för att tala den spirituelle italienarens språk. På en annan av den tidens aspiranter för diktatorsvärdigheten hade emellertid orden kunnat användas, nämligen på den estniske advokaten Artur Sirk, vilken nyligen passerade Stockholm på väg västerut mot

den nödtvungna landsflykten. Sirk blev aldrig diktator, ehuru han hett åträdde att nå detta mål.

Artur Sirks namn är intimt förbundet med den s. k. frihetskriagar-rörelsen i Estland. Det var en organisation av samma typ som Stahlhelm i Tyskland, en sammanslutning av f. d. krigsdeltagare. Initiativtagaren var general Ernst Pödder, en av ledarna i frihetskriaget. Efter dennes död blev general Andreas Larka ordförande i, vad vi skulle säga, riksorganisationen. Vid hans sida framträdde snart nog advokaten Theodor Rôuk, vilken under 1920-talets första år fungerat som inrikesminister i regeringen Akel. Ungefär vid samma tidpunkt valdes advokaten Artur Sirk till ordf. i Revals frihetskriagar-förening.

Organisationen arbetade, som redan av det sagda framgår, på lokalföreningar, spridda över hela landet. Den hade bildats 1926 och vann under de första fem åren av sin verksamhet ständigt ökad anslutning. Under denna tid framträdde icke rörelsen med öppet proklamerade politiska mål. Denna inställning stod emellertid ständigt under diskussion, och bland dem, som ivrigt önskade, att man borde politiskt engagera sig, finna vi Rôuk och Sirk samt i deras släptåg, utan att själv alltför markerat framträda, Larka.

Sedan Pödder, som tillhörde »de gamla herrarnas» kategori, burits till graven, trängde ungdomen på inom rörelsen, främst företrädd av Sirk, Rôuk och G. Delgk. Från 1931 är frihetskriagar-rörelsen, »wabs» som dess nom de guerre löd, att betrakta som en politisk organisation med starkt antiparlamentarisk orientering. Som en följd av denna direktionsförändring utträdde större delen av de äldre reservofficerarna ur rörelsens led. Av den aktiva militären följde egentligen endast Larka och några överstar de nya apostlarna. Möjligheten till medlemsskap gavs nu också var och en, som så önskade. Den gamla karaktären av ekonomisk stödförening för krigsdeltagare övergavs. Man startade t. o. m. scoutorganisationen Unga örnar, vilken verkade bland tonåringarna.

Vad syftade »frihetskriagarna» som politisk rörelse till? Frågan är icke lätt att besvara. Full klarhet gav icke den under 1934 i Reval förda stora processen efter rörelsens förbjudande och upplösning den 12 mars 1934. Emellertid gav den en hel del upplysningar om, hur rörelsen på sistone arbetade. Påtagligt är, att ledarna icke helt litade på dess förmåga att vid valurnorna erövra makten. Man hade inom organisationen, vid sidan av de legala föreningarna, byggt upp illegala sammanslutningar, i släkt med Hitlers S. S.-trupper, arbetande efter militära förebilder och utgörande en sammanfattning av de offentliga mötenas ordningsvakter o. s. v. De voro indelade i kompanier och grupper. Medlemmarna måste underkasta sig läkarebesiktning och med ed förplikta sig att icke levande ge sig åt motståndaren.

Den agitation, som man bedrev, använde sig av ett ytterst hotfullt språk. Man talade t. ex. om att kanonerna en dag skulle riktas mot Dômberget (»regeringskvarteret») i Reval. Officerarna i armén och

skyddskåreerna, tjänstemännen o. s. v. hotades till livet, om de ej ville göra gemensam sak. Regeringstelegram och brev m. m. passerade i ett skede först genom frihetskriigarernas högkvarter på grund av deras förbindelser i »verken». Soldater, som bevakade »frihetskriigare» i fångelserna, förstörde sina vapen för att ej kunna ingripa vid fångarnas flykt m. m. Allt detta tyder onekligen på en ganska långtgående upplösning av den samhällsdisciplin, utan vilken en stat icke kan bestå. Med till »vikingahälsning» lyftad hand hälsade Sirk, som alltmera kom i rörelsens förgrund, sina trogna, en Hitler till gester och talesätt på estnisk botten.

På det ekonomiska området voro »frihetskriigarerna» ursprungligen liksom förebilderna i Tyskland och Italien starkt radikala, med sympatier bl. a. för »förmögenhetsuppdelning». På det konstitutionella området företrädde »wabs» ett program, som ej saknade anklång bland det estniska folkets breda lager. Man ville skära ned riksdagsmedlemmarnas antal från 100 till 50 samt organisera en fast statsledning. Det var en strävan av samma art, som på annat håll funnit en lösen i orden: vi vilja ha en husbonde i huset. Frihetskriigarerna följde denna opinionsväg men hade nog närmast tänkt sig en dekorativ statschef (Larka) med en statens »ledare» (Sirk) samt, helt säkert, då maktens stund kom, en rätt vanmäktig eller »likriktad» folkrepresentation.

Det var under trycket av frihetskriigarernas, trots allt, framgångsrika agitation, som det estniska parlamentet grep sig an med den svåra uppgiften att reformera sig självt. Man började med att föreslå en sänkning av riksdagsmännens antal från 100 till 80, ett förslag, som i augusti 1932 gick till folkomröstning men avböjdes. Under 1933 framlades två nya förslag, av vilka det första på våren avslogs men det sista antogs på hösten. Man hade då stannat för ett projekt, som kom frihetskriigarernas mycket nära. I kraft av dess preliminära bestämmelser kom Konstantin Päts i regeringsställning i oktober 1933, och den 12 mars 1934 grep han hänsynslöst in mot den nu, av förståeliga skäl, än mera skärpta agitationen från frihetskriigarernas sida. Dessa kände sig helt naturligt bedragna på bytet. De »gamla rävarna» på Dômberget hade tagit hem spelet. Nu blev partiet förbjudet. Både Rôuk, Larka, Delgk m. fl. togos i förvar. Sirk »brände med dödens aning i sin min» papperen i »fältkansliet» och avvek till Finland. Kring frihetskriigets politiske ledare från 1918 Konstantin Päts och den militäre överbefälhavaren från samma skede, »Estlands Mannerheim», general Johan Laidoner, slöt det estniska folket jublande upp.

Sirk och hans vänner hade sökt sopa igen spåren efter sig. Den stora »wabsprocessen» 1934 kunde endast slå fast, att rörelsen haft till synes obegränsade medel till sitt förfogande. Varifrån stammade dessa? I en kommentar till en nationell högtidlighet den 23 juni 1934 påträffas följande passus: »Hela Estlands folk är medvetet om, att slaget vid Wenden, i vilket de i esternas rygg anfallande tyskarna blevo slagna, har räddat det från att på nytt och på ett ännu sämre

sätt än någonsin råka under ett främmande folks ok och därför firar det den i detta slag vunna segern med fog och rätt som en segerfest.» Denna formulering har ej gjorts för intet. Den vill leda tankarna i »rätt» riktning. Hela detta spörsmål sammanhänger med den reflex, som Hitlers franka tal om »Tysklands framtid i öster» avsatt på dessa breddgrader. Gick Sirk Hitlers och de »tyska baronernas» ärenden? Blotta antydningen är ägnad att stålsätta Päts' och Laidoners regemente, vilket också av andra anledningar representerar ett stort förtroendekapital inom folket.

Sirk försökte, som tidningarna meddelat, den 8 december 1935 en revolt i Reval. Liksom kommunistkuppen i december 1924 kom den redan vid ingången av sig. Päts har kanske inte för intet själv levat som landsflyktig i Finland under tsarregimen och smugglat in »statsfientligt» propagandamaterial i sitt fosterland! Han och hans män ha känt vägarna och bevakat dem. Sirk var nu hopplöst komprometterad och med honom för övrigt också den rörelse i Finland, som närmast kan betecknas som de estniska frihetskriigarnas motsvarighet, Fosterländska frontförbundet (I. K. L.). Detta förhållande har man i Finland funnit sig ha haft berättigad anledning att nedtysta, men att Finlands och Estlands desperados haft lätt att finna varandra är uppenbart.

Men enkelt folk i gemen ledsnar i regel mycket snabbt på att gå omkring i desperat sinnesstämning. Enkelt folk älskar lugnet, arbetsron. Sedan esterna blivit av med sitt pratsjuka och ineffektiva parlament äro de nöjda och motse med bibehållen fattning de förslag till statlig nyordning, som nyligen utlovats av Päts och som gå ut på, att en folkomröstning om en ny konstitution skall äga rum den 24 februari, Estlands frihetsdag, samtidigt Konstantin Päts' födelsedag! Päts synes eftersträva en första kammare på 40—50 ledamöter, representerande yrken och sakkunnigeinstanser, samt en andra kammare på 80—90 medlemmar, valda genom direkt majoritet efter engelskt mönster. Denna folkrepresentations enda uppgift blir att utarbeta en ny statsförfattning. Nyval komma därefter att äga rum efter den sålunda fastställda konstitutionen och den nya regeringen m. m. ordnas tämligen obehindrat. Detta är den närmaste framtidens linje i estnisk politik.

Estlands folk och parlament har under den gångna, rätt så stormiga tiden visat prov på både sinnesnärvaro och sunt förnuft. Det finns ett ord av filosofen Curtius, som lyder så: svaghet är det enda fel, som man ej kan förbättra. Sentensen är tänkvärd och äger nog, tyvärr, för individen mången gång tillämpning. För Estlands del har den ej visat sig gill. Där fanns till övermått i statens inre organisation en svaghet, vars följder hotade att bliva ödesdigra. Men man var i stånd att »förbättra» läget och bland onda ting välja det minst onda. Estlands parlament visade sig kunna övervinna sig självt, sin egen byråkratism. Det är honnör värt. Om så ej skett hade Sirk fått skåda ut över sitt rike från Dömberget i Reval och ej som nu levat i landsflykt.

Fransk utrikespolitik vid vägskälet. Om den engelska diplomatin under efterkrigs-åren präglats av ett osäkert famlande, har den franska, vad än kan sägas om klokheten i själva riktlinjerna för dess handlande, ända till den allra sista tiden utmärkts av så mycket större konsekvens. Bevarande av den i Versailles vunna hegemonin på fastlandet och Tysklands nedtryckande i permanent vanmakt hava varit målen för dess arbete, och Nationernas förbunds nyttjande som garant för 1919 års bestämmelser har varit det viktigaste medlet. Inom N. F. har Frankrike stött sig på sina klienter på Tysklands östgränst, främst Polen och Tjeckoslovakiet. I stort sett fungerade detta system tillfredsställande under 1920-talet, även om realiteternas egen kraft och Stresemanns diplomati steg för steg återgjorde Tyskland till en fri europeisk makt och visade bristen på verklighetssinne i Versaillesdiktatet. Den franska militärstatens ställning i Europa var dock ej på allvar hotad.

Ett annat läge uppstod, då Tyskland började uppträda som helt oberoende faktor vid de andra stormakternas sida och på egen hand, först i hemlighet och sedan allt öppnare, satte Versaillesfredens militära klausuler ur kraft. Den första viktiga konsekvensen härav blev en allvarlig förlust för det franska allianssystemet. När Polen, som framför allt hotades av Tysklands uppvaknande, ej kunde förmå sin beskyddare till ett preventivkrig mot den rustande grannen, såg Pilsudski sig nödgad till en uppgörelse i godo med Hitler, och härur utvecklade sig snart ett tidvis mycket intimt tyskt-polskt samförstånd. Härtill bidrog i hög grad, att Barthou, en av den franska chauvinismens Bourboner, i början av 1934 inflyttade i Quai d'Orsay och genom sin halsstarriga politik dels retade den polska utrikesledningen, som tröttnat att behandlas som vasall, dels försatt de möjligheter, som ännu funnos till en allmän uppgörelse i godo rörande det tredje rikets numera oavvisliga upprustningar. I stället ägnade han sig med febril iver åt att söka garantera Frankrikes ställning genom en mot Tyskland riktad inringningspolitik med en serie paketer som medel. Denna kurs, som, om den fått fortsättas något längre, skulle medfört akut krigsfara, modifierades genom Barthous död i oktober 1934.

I Pierre Laval fick Frankrike en utrikesminister av helt annat kynne än den begåvade men utrikespolitiskt sterile och med föråldrade föreställningar arbetande Barthou. Laval hade börjat sin politiska karriär på den yttersta vänsterflygeln — han var den ene av de två deputerade, som 1914 enligt inrikesministeriets »carnet B» skulle ha arresterats i händelse av allmän mobilisering, och räddades blott tack vare ingripande av Herriot, med vilken han i en underordnad befattning vid lyceet i Lyon kommit i beröring. Ännu 1920 företrädde han starkt Moskavvänliga tendenser. Men senare har han på ett ivrigt diskuterat sätt snabbt samlat en stor förmögenhet och utvecklats i högeligen samhällsbevarande riktning, varvid han till och med knutit intima förbindelser med påvestolen. Som politiker förfogar han över en utomordentlig skicklighet i korridorförhand-

lingar och en sällspord förfarenhet i de politiska »do ut des»-metoder som alltid spelat en stor roll i Frankrikes parlamentariska liv. »Pertinax» har i sistnämnda avseende jämfört honom med en sådan hart när legendarisk mästare som Sir Robert Walpole. Till sitt diplomatiska värv — han hade redan 1932 en kort tid varit utrikesminister — gick han med flere goda förutsättningar: stor förmåga att behandla människor, särskilt i den mån han kunde vädja till deras lust efter materiella fördelar, och kemisk frihet från företrädarens böjelse för politiska dogmer. Det skulle emellertid visa sig, att han besatt dessa goda egenskaper i så oroväckande riklig mån, att de i form av principlöshet och korrupsionsdoft blevo direkt skadliga för hans verksamhet.

Redan från början visade han en tydlig tendens att skjuta Nationernas förbund i bakgrunden och i stället söka nå direkta uppgörelser med makter, vilkas förhållande till Frankrike varit relativt kyligt. Så har han otvivelaktigt gentemot Tyskland uppträtt mer konciliant än Barthou och Tardieu, ehuru omständigheterna knappast medgivit några direkta resultat av dessa strävanden. Här har han för övrigt kommit i en viss motsats till sin minister utan portfölj och rival, Herriot, vilken som god radikal av sin dogmatiska avsky mot nazismen drivits över till en våldsamt tyskfiendtlig politik. Herriot har i stället livligt arbetat för ett närmande till Ryssland, och dessa redan av Barthou befrämjade strävanden hava tillgodosetts genom ett i maj 1935 ingånget, mot Tyskland riktat avtal, som starkt påminner om 90-talets allians mellan Paris och Petersburg. Denna traktat har dock av Laval aldrig framlagts till ratificering, och häri torde man böra se en följd, dels av hans egen benägenhet för en uppgörelse med Tyskland, dels av oviljan mot Ryssland i vissa av de högerkretsar, på vilka den forne samhällsomstörtaren numera stöder sig. Dessa konservativa miljöer låta nämligen sin fruktan för Tyskland övervinnas av en ovilja mot Kreml, som beror både på Frankrikes sorgliga ekonomiska erfarenhet av de nuvarande ryska makthavarna och, så märkvärdigt det i våra dagars Europa än må låta, på moralisk avsky för dessas blodiga förflutna.

Vad som i nationella kretsar givit Laval, trots den tvetydighet, som låder vid hans person, ställningen som stor statsman, är dock en helt annan sak, nämligen det samförstånd, som han i januari 1935 lyckades uppnå med Mussolini. Härigenom undanröjde han den fara, som så länge ruvat i sydöst och vid flere tillfällen antagit ytterst akuta former. Italiens oroande sympatier för strävandena till en revision av Versaillesfreden skrinlades, och talrika franska bajonetter kunde flyttas från Alperna till Rhen.

Men i denna seger doldes fröet till stora svårigheter för jonglören från Auvergne. Vid överläggningarna i Rom hade han givit il Duce utfästelser av obekant innebörd om Italiens intressen i Abessinien, och Italien engagerade sig nu i sitt stora afrikanska äventyr. Vid ekvatorn bundos trupper, vilka väl behövts för att skydda den bräckliga regim, som påtvingats Österrike. Och än värre var, att England

sent omsider med relativt stor fasthet tog ställning mot Roms kränkning av folkförbundspakten. Laval ställdes inför valet att antingen offra den nya vänskap, som var hans egen förnämsta gärning och som gav säkerhet mot den fruktade Anschluss (en punkt, där Downing street tidigare visat sig rätt ljum), eller också helt bryta med den folkförbundsbetonade politik, som Frankrike i femton år så schwungfullt fört, och stöta den makt för huvudet, som dock ytterst var ett vidare säkrare stöd än Cæsarimitatören i Rom. Ur detta dilemma har Laval aldrig lyckats komma. Som knivig parlamentariker har han valt ett både — och och låtit sin politik bestå av spridda klangfulla bekännelser till Genève och dessemellan energiska och delvis framgångsrika försök att sätta krokben för sanktionerna. Under tiden har den fascisthatande franska radikalismen energiskt tagit parti för England, den auktoritetshyllande högern lika frenetiskt för Italien.

Den Lavalska samlingsministärens underlag har sålunda undan för undan smulats sönder. När den nu slutligen fallit, har det dock ej berott på ett nederlag i kammaren utan på att de radikala ministärerna under Herriots ledning efter gammalt beprövat recept utträtt. På grund av manövrer inför de stundande valen skedde detta dock ej efter den olycksaliga Hoare—Lavalplanen utan först, sedan budgeten antagits, och utan något klart skäl — en egendomlig intrig av diskutabel klokhet.

I Lavals ställe trädde Albert Sarraut, en beprövad administrator av ytterst dämpad radikal kulör. Den nya ministären är såtillvida ett försök att samla partierna, som den innesluter flere moderata centermän, främst utrikesministern Flandin och marinministern Piétre, men dessas partivänner sveko vid Sarrauts första framträdande inför kammaren, och han vann sin stora majoritet blott tack vare socialisternas och kommunisternas stöd. Uppmarschen till valen är sålunda redan klar.

Utrikespolitiskt företräder Flandin en rätt stark engelskorientering, och vid hans sida som minister för N. F. har ställts en av fraseradikalismens väldigaste, »Robespierrot» Paul-Boncour, Briands forne medarbetare i Genève. Denna regering, som omedelbart ämnar låta ratificera det ryska fördraget, kommer därför sannolikt icke att riskera att som Laval irritera England. Å andra sidan har dess uppgift lättats av att London å sistone synes visa en allt större obehågenhet att gå bröstgänges tillväga mot Mussolini. Detta förhållande torde bero på en starkt stegrad oro inför Japans politik och inför vissa symptom på tysk lust att nu frigöra sig från Versaillesfredens sista band och skydda Rhenlandet genom en befästningskedja motsvarande Frankrikes enorma anläggningar i Lothringen. Vid det europeiska statsmannamöte, som samlats kring den uppbyggliga tavlan av Maxim Finkelstein-Litvinov som en av de främsta sörjarna vid tsar Nikolaus kusins bår, synes överläggningarna mellan den ryske utrikesministern, Eden och Flandin samt Lilla

ententens och Balkanstaternas ledare hava präglats av en viss panik inför dessa utsikter.

Föga resonans synes därför vara att vänta för de sansade franska röster (se senast en intressant artikel av Louis Reynaud i »Revue de France»), som önska taga Hitler på orden och köpa en varaktig fransk-tysk försoning genom att upplåta det röda barbarväldet i öster för Tysklands nödvändiga expansion. Besläktade tankegångar hava förut rört sig både i vissa konservativa kretsar och, åtminstone tidvis, hos radikalerna kring Daladier, men i dessa dagar pekar utvecklingen snarare mot framgång för försöken att under Litvinovs välvilliga medverkan åter tillsnöra Versaillesfredens territoriella band medelst nya säkerhetspakter. Härigenom stegras risken för en plötslig explosion i Europas centrum och ter sig vars och ens skyldighet att i tid se om sitt hus alltmer manande.

England— Man behöver ingalunda ansluta sig till dem, som förkunna, **Egypten.** att folkförbundspolitiken mot Italien har föga med moraliska grundsatser att skaffa, om det betonas, att det ligger i Englands imperialistiska intressen att hindra Italien från att bli Abessinien herre. Att ett Italien, som fritt finge disponera över Tsanasjöns och Blå Nilens vattenflöden, vore det mest fruktansvärda hot mot Egypten påpekas ju dagligen. Det faktum, att Abessinien och Italien i fördrag lovat England att aldrig företaga några åtgärder, som kunde förhindra Blå Nilens tillflöden, skulle inför ett fait accompli visa sig sakna all betydelse.

Ej utan intresse i detta sammanhang, är frågan, om egypterna skulle mottaga ett segrande Italien med öppna armar. Intet tyder emellertid på att England skulle ha anledning att se fram mot obehagliga perspektiv av det slaget. Trots den energiska fascistpropaganda, som den relativt stora italienska kolonien i Egypten — den påstås uppgå till c:a 40,000 personer — bedriver, bl. a. genom de utmärkta skolorna i Kairo och Alexandria, och trots de förföriska locktoner, som Rom ideligen utsänder i etern, synas egypterna stå ganska kallsinniga inför Mussolinis »civilisatoriska» mission. Det stora nationalistpartiets, Wafds, ledare Nahas Pascha har ej heller försummat att tala om att dess oförsonliga hållning mot England ej alls är liktydig med någon sympati för Italien. De italienska truppkoncentrationerna i Libyen ha också givit egypterna en allvarlig tankeställare om den oerhörda fara, som redan nu hotar och än mer kommer att hota, därest Mussolinis armé ej stode att hejda i Abessinien. Hur fantastiskt det kanske än kan låta, finnas även de, som allvarligt frukta, att Italien i ren desperation kommer att anfalla även Egypten. Hur mycket som än talar för en motsatt uppfattning vore det verklighetsfrämmande att förneka, att en sådan fruktan ingalunda är orimlig.

Under sådana förhållanden kunde det synas, som om det ej vore förenligt med Egyptens intressen att nationalisterna söka bereda den engelska diplomatien ytterligare svårigheter än den redan i rikt mått

har att kämpa med. Men när Sir Samuel Hoare den 11 november förra året i ett valtal i Guildhall i London bl. a. starkt kritiserade 1923 års demokratiska författning, vars återinförande var en av Wafds främsta programpunkter, grävde det stora radikalnationalistiska partiet ånyo upp stridsyxan. Den 13 november krävde man sålunda bl. a., att den liberala ministären Nessim Pascha skulle avgå som protest mot att »England inblandade sig i Egyptens angelägenheter». Vidare hävdades nödvändigheten av att den antiparlamentariska regimen omedelbart ersattes med ett styrelsesätt efter 1923 års författningsbestämmelser. Samtidigt ställde studenterna i Kairo till en del kravaller, som visserligen knappast voro så allvarliga, som det förmenades i pressen, men som visade, hur det jäste bland den intellektuella ungdomen. Wafdpartiet lyckades också skapa en enhetsfront med de liberala och moderata partierna. För att undvika en politisk kris, som kunde bli farlig för kungamakten, promulgerade konung Fuad den 13 december återinförandet av 1923 års författning, ehuru den ej kommer att tillämpas förrän efter valen i maj 1936. Nationalisterna hade otvivelaktigt därmed vunnit en betydande seger.

Om nationalisterna i framtiden komma att ha lika stor lycka i sina förehavanden, är mera ovisst. Wafds ursprungliga mål är som bekant icke blott att göra Egypten fullständigt fritt från engelskt inflytande utan också att få Sudan under egyptiskt herravälde. Visserligen har det gjorts gällande, att Wafd nu skall kunna gå med på ett fördrag med England av samma innebörd som det, vilket Henderson 1930 framlade och vilket bl. a. skulle innebära att Sudan alltjämt komme att förvaltas av England. Men då nationalisterna trots konungens ständiga uppmaningar nekat att ingå i en koalitionsministär, kan man betvivla, att de äro villiga att göra några eftergifter mot England. Så vitt man kan bedöma önska de ej att ingå i en regering med andra partier av fruktan för att lockas med på ett fördrag med England. Att bilda en ren Wafdregering ha de intet emot, men ett dylikt kabinett skulle med all säkerhet ställa England inför mycket vanskliga problem. Konung Fuad fruktar därför att ge Nahas Pascha hela regeringsmakten. Det ligger också en viss sanning i påståendet, att ett kompromissande Wafdparti skulle förlora åtskilligt av sitt *raison d'être*, eftersom det ständigt predikat oförsonlighet mot England.

Om Wafd nu liksom många gånger förr spänt bägen för högt komma väl de stundande valen att klargöra — självt anser sig partiet ha goda chanser att få minst 75 % av rösterna. Valrörelsen har f. ö. ådagalagt, att ryktena om att vissa fascistiska idéer skulle ha upptagits av de egyptiska nationalistkretsarna åtminstone ej äro alldeles ogrundade. Wafd har nämligen organiserat halvmilitära formationer, blåskjortorna, som med all energi söka försvåra de andra partiernas agitation. Kommer Wafd till makten, frågar man sig också med stor spänning, om det skall göra allvar av sina planer på att efter fascistiskt mönster ställa förvaltningen helt under partiet. Man spörjer därvid också, om och i vad mån England skall tvingas böja sig för nationalisternas krav. Omöjligt är emellertid icke, att den stora massan

av folket, fellaherna — såvida den nu ej vinnes för kommunismen — trots allt skall visa sig mer engelskvänlig än nationalisterna tyckas utgå ifrån. Vad de oroliga studenterna beträffar vet man endast, att de äro missnöjda med engelsmännens förhållningspolitik, men efter någon klar politisk linje torde de ej handla. Deras aggressivitet vittnar snarast om, att de nu ej vänta något krig med Italien. För världsfredens skull må man hoppas, att de räknat rätt.

Kulturinternational Ett internationellt sällskap av journalister, författare och vetenskapsmän hade på inbjudan gjort en veckas gemensam resa i ett mellaneuropeiskt land. I sällskapet befunno sig italienare och jugoslaver, tjecker och sudettyskar, ungrare och rumäner, fransmän och engelsmän, och så några representanter för de under världskriget neutrala, holländare, danskar och svenskar. Under resans första dagar hade företrädarna för nationer, som befunno sig i konflikt eller i varje fall intresse motsats, gått och tittat snett på varandra och undvikit att komma i närmare personlig beröring. Vid slutet av veckan var sällskapet så väl omskakad av bussar och sovvagnar att det smält samman till en helhet: italienare och jugoslaver, tjecker och tyskar, ungrare och rumäner talade tvångslöst med varandra likaväl som de fridsälla nordeuropeerna sinsemellan och med de övriga. Man kände till de skilda personernas lynnen och särdrag, deras talanger och lustigheter, och alla voro kamrater, medlemmar av en europeisk syskonring. Sista dagen var det någon, som under allmänt bifall påvisade detta glädjande faktum och drog konsekvensen av det: denna samvaro och det intryck den givit innebär en förpliktelse, förpliktelsen att i den dagliga gärningen minnas att vi äro kamrater och bröder och att det gamla Europa är vårt gemensamma modershem, där vi skola samsas och förstå varandra.

I vår tid då yrkesgrupper och kulturella intressen dra otaliga trådar över alla nationella gränser, då lärda och fackfolk av alla slag kongressa så fort de hinna i öster och väster, i norr och söder, borde innebörden av all denna samvaro och ansvaret i detta livliga mellanfolkliga utbyte besinnas mera än som är fallet. Varje inom det nutida kulturlivet på en mera framskjuten plats verksam person äger en rad vänner och kamrater inom olika länder, människor som han aktar och som han håller av mer än han gör med de medborgare av det egna landet, med vilka han ej kommit i lika nära beröring och med vilka han ej på samma sätt delar intressen och sympatier. Han har därigenom så att säga fasta punkter inom alla kulturländers intellektuella elit. När han tänker på tyskar kan han i första rummet tänka på Geheimerat So und So, när han tänker på italienare på Signore X., när han vill minnas fransmän är det monsieur Z. han särskilt har i åtanke o. s. v. Man har ju talat om arbetarnes international. Dess kraft att övervinna motsatser visade sig ej motstå världskrigets påfrestningar. I våra dagar ha alla yrken, framför allt de intellektuella, sina internationaler. Det borde kunna förväntas att

vetenskapens, litteraturens, konstens internationaler skulle hålla bättre mot det politiska livets törnar än arbetarnes gjorde. Deras ledare och medlemmar — kulturpersonligheter — böra anses äga en förmåga av överblick, som förpliktar till vidsynthet och lidelsefri humanitet även i kritiska situationer. Och den som vunnit vänner inom ett folks kulturella kretsar torde med utgångspunkt i denna vänskap ha möjlighet att värdera de goda sidorna i respektive nationalkaraktär och ha dessa i minne även i situationer, då de mindre gynnsamma egenskaperna genom omständigheternas makt träda i förgrunden. Detta att kulturellt högtstående personligheter i de skilda länderna den civiliserade världen runt, och detta i stort antal, känna sig som kamrater och vänner, medlemmar av en enda gemenskap, borde kunna vara en utgångspunkt för övervinnande av fiendskap mellan folken och strävandet att på fredlig väg lösa uppkommande mellanfolkliga tvister. Ett stort ansvar påvilar en var, som genom bildning och ställning kommit att tillhöra denna allmänfolkliga gemenskap. Om det ej kunnat undvikas att staterna och dess regeringar kommit i motsatsförhållande till varandra, åligger det de kultur-bärande kretsarna att med all makt arbeta på att den officiella politiska disharmonien ej kommer att beledsagas av ett ömsesidigt folkhat, som i de flesta fall är överilat och omotiverat och som, om det än ofta nog visar sig vara lika hastigt nedbrunnet som snabbt uppfammande, är ett kulturfolk ovärdigt och kan lämna efter sig märken i folksjälarnes djup.

Man har anledning att besinna detta i våra dagar, då man på folkmöten och i pressen obehärskat uttrycker en av en pinsam dagssituation vållad harm mot ett av vår världsdels äldsta och mest betydande kulturnationer. Må man uttrycka sitt fördömande av den officiella politiska disharmonien för, och av övergrepp, till vilka dess krigsmakt eller medlemmar av densamma kunna göra sig skyldiga. Men må man låta detta vara detta och icke i vredesmod överösa det italienska folket såsom sådant med tarvliga skymford. Det är upprörande att bevittna, huru högtbildade personer icke neka sig att i tal och skrift såsom invektiv mot italienarna använda uttryck som syfta på att en del av landets fattiga befolkning söker förtjäna sitt bröd med att spela positiv eller sälja billiga gipsfigurer. Om detta sker på det färska trädet, det vill säga genom dem som ha Italien, dess stora konstnärer i det förgångna, dess glada och vänliga folk i nutiden, att tacka för oändligt rika och vackra upplevelser, vad skall man då vänta av en enkel publik med trångt hemmasvensk syn på världen?

Vi må intaga vilken ståndpunkt vi vilja till konflikten Italien—Abessinien, till Nationernas förbund och sanktionspolitiken, låt oss icke glömma att vi vunnit goda vänner bland italiensk kulturelit, att vi mött en okonstlad välvilja och trofasthet av italienska tjänare, att vi rönt gästfrihet och förtroendefull hjärtlighet bland italienska bönder och arbetare. Därför att landet förts in i ett olycksaligt kolonialkrig har nationen icke förändrat väsen och hjärtelag. Krigsdånet skall lägga sig. Vad kriget då kan ha fört med sig av sorg och olycka

för den ena och den andra parten vilja vi dock önska att solen skall lysa igen över det sköna Italien och att dess folk skall ha återfunnit sig självt i idogt arbete och förnöjsam glädje åt livets gåvor. Och låt oss alltid komma ihåg den vänskap och sympati, vi av gammalt känt för Italiens folk och som vi varit vanda vid att finna besvarad!

Detta om det närmast aktuella fallet. Det sagda kan emellertid givas en universell innebörd. Må de, som av egen erfarenhet veta att det bor hyggliga och älskvärda, hederliga och rättskaffens människor i alla de land, dit deras vägar burit, arbeta på att få bort de hatfulla och föraktliga tillmälena, de orättvisa och tendentiösa generaliseringarna! Må de, som kongressa och korrespondera och umgås med varandra som vänner i de andliga intressenas tecken, bilda en international, som känner förpliktelsen att arbeta mot hat och missförstånd mellan folken. Kanske skall den internationalen, om den växer sig stark nog, kunna hindra vår världsdels självmord genom ett nytt europeiskt inbördeskrig.

Axel L. Romdahl.

Försvarsfrågans historia. Det torde vara ytterst sällsynt, att en akademisk avhandling består en så allmän uppmärksamhet, som mött Allan Janssons undersökning om försvarsfrågans parlamentariska via dolorosa under 1800-talets början. (Titeln är »Försvarsfrågan i svensk politik från 1809 till Krimkriget».) Den främsta orsaken härtill är naturligtvis, att ämnesvalet just nu har en särskild aktualitet, i det att flertalet av de behandlade problemen äger sin motsvarighet i dagens försvarsdiskussion. Säkerligen har härtill även bidragit, att författaren på ett så mästerligt sätt förmått sammanställa och belysa det jättelika material, som stått honom till buds.

De centrala frågor, kring vilka den mer än 700 sidor digra avhandlingen huvudsakligast rör sig, äro dels centralförsvarsprincipen, dels kampen mellan indelningsverk och allmän värnplikt. Dessa problem ha båda sitt upphov i vårt lands efter 1809 i grund förändrade läge, vilket främst kännetecknas av det definitiva uppgivandet av alla utrikespolitiska aspirationer samt av samhällsskickets omvandling i något mera demokratisk riktning.

Så länge Finland var svenskt, var det en självklar sak, att försvaret mot öster förlades på andra sidan Östersjön, och att man därvid enligt gammal beprövad tradition i det längsta strävade efter att föra kriget offensivt. Man försökte också så gott sig göra lät anpassa försvarsorganisationen härefter. Sålunda sökte man efter bästa förmåga trygga vägarna över havet genom upprätthållandet av en operationsduglig sjömakt. Bland annat på grund av lantstridskrafternas ringa styrka och låga kvalitet kunde emellertid aldrig den eftersträlvade krigföringsmetoden planenligt tillämpas. En allt skarpare framträdande disproportion mellan mål och medel kännetecknar också samtliga våra krig efter Karl XII:s död. Det följdriktiga slutresultatet blev Finlands förlust.

Då det gällde att efter 1809 års krig anpassa vårt försvarsväsende efter det uppkomna läget, var det naturligt, att man till en början hade svårt att överge de gamla doktrinerna från stormaktstiden, vilka med vissa modifikationer ännu vid denna tidpunkt utövade inflytande på det militära tänkandet. Följden härav blev med nödvändighet en uppdelning av den militära sakkunskapen i två läger — å ena sidan stodo förespråkarna för de traditionella synpunkterna, å den andra de, som eftersträvade anpassning efter de nya förhållandena. Efter hand kom denna uppdelning även att få sin motsvarighet inom folkrepresentationen, där försvarsfrågan blev ett ständigt olöst problem utnyttjat i den allt mer framträdande inrepolitiska maktkampen samhällsgrupperna emellan. Sakligheten i försvarsfrågans behandling eftersattes och dess »politisering» blev allt mer framträdande. Denna utvecklingsprocess har av Allan Jansson klarlagts på ett sätt, som förtjänar reservationslöst erkännande.

De förnämsta målsmännen för nyorienteringen voro Franc Sparre, Lefrén och von Platen. Grundtemat i deras åskådning var, att Sverige hädanefter måste avstå från aktiv utrikespolitik och följaktligen helt inrikta sig på bevarandet av sin självständighet. Eftersom nationens tillgångar på levande försvarskraft och ekonomiska resurser voro starkt begränsade, tedde sig enligt deras uppfattning möjligheterna att basera försvaret på strategisk offensiv ännu mindre än under föregående period. Överhuvud måste man vid bedömandet av den försvarspolitiska nyorienteringen städse hålla i minnet det dåtida svenska samhällets svaga ekonomiska struktur. Härtill kom, att bondeklassen, långt innan den genom representationsreformen fick sitt inflytande avsevärt stärkt, icke blott motsatte sig varje ökning av försvarsbördorna utan i stället krävde deras nedsättande. Denna inställning vann också efter hand allt mer insteg bland rikets övriga stånd.

De fredliga förhållandena i Europa efter Napoleonstiden och frånvaron av varje åstundan till förändringar av våra gränser födde en allt starkare tro på det bestående lugnets permanens. Detta åstadkom en allmän ligkiltighet eller rentav fientlig inställning till försvaret.

För dem, som vågade se sanningen i ansiktet, måste det ha stått klart, att folkrepresentationen aldrig skulle kunna förmås att bevilja erforderliga medel till ett ur militär synpunkt fullgott försvar. Under sådana förhållanden gällde det att söka göra det bästa möjliga av vad som stod till buds. Det var under sökandet härefter, som centralförsvarstanken växte fram och vann officiell approbation.

Militärt sett innebar centralförsvarsprincipen, att man avstod från att bjuda en angripare allvarligt motstånd på havet eller vid kusten. Visserligen hoppades man att i det längsta kunna försvåra och fördröja hans operationer, men för övermakten skulle man draga sig tillbaka mot landets inre. Genom egna hjälpkällors utnyttjande skulle stridskrafterna småningom vinna ökad styrka, under det att fiendens krafter försvagades i den mån han trängde djupare in i landet. Om

riktig tidpunkt valdes, skulle under gynnsammare omständigheter en övergång till anfall kunna ske och fienden tillfogas ett avgörande nederlag.

Det är ju klart, att ett dylikt försvarssystem, som förutsatte uppgivandet av stora delar av fädernejorden, aldrig kunde godtagas av dem, som icke insågo, att det rådande inrikespolitiska läget knappast lämnade den ansvariga ledningen något annat val. Vad man särskilt tillvitade centralförsvarets målsmän, var de tid efter annan uppdykande tankarna på huvudstadens flyttande till det inre av landet. Denna tankegång var emellertid ur militär synpunkt fullt förståelig och endast en konsekvens av de givna premisserna. Paralleller av långt senare datum kunna även anföras. Sålunda flyttade ryssarna, sedan de i världskriget förlorat Östersjöländerna och Finland, riksstyrelsens centrum från Petrograd till Moskva, och Kemal Pascha förför på liknande sätt, då han föredrog Angora framför Konstantinopel som säte för regeringen. I båda dessa fall var den gamla huvudstadens ur strategisk synpunkt allt för utsatta läge huvudskälet för den genomgripande åtgärden.

Under årens lopp kom centralförsvarstanken att undergå vissa betydelsefulla förändringar, som ytterligare bidrogo till dess misskrediterande. Anledningen därtill var, att den ursprungliga försvarsplanen, särskilt beträffande fästningsbygge och den allmänna värnplikens utnyttjande, icke kom att fullföljas på sätt, som upphovsmännen förutsatt.

Allan Janssons uttömmande framställning rörande dessa förhållanden lämnar ett beklämmande exempel på, hur ett i och för sig riktigt upplagt problem fullständigt förfuskas, därigenom att de sakliga synpunkterna få träda tillbaka för politiskt mera opportuna. Det förefaller som om de nutida bedömare, vilka klandra centralförsvarstankens upphovsmän, icke kunnat frigöra sig från nu rådande väsentligt olika förhållanden. I en tid, då de vitt spridda truppförbandens samling tog månader i anspråk, och då arméns styrka var långt mindre än nu, var det icke möjligt att i tid möta en fientlig landstigning vid kusten. Då järnvägarna och folktillgången bättre kunde utnyttjas, förlorade centralförsvarsprincipen sitt berättigande och sina anhängare.

Flertalet av de problem, som ställdes under debatt i samband med försvarsfrågans behandling under 1800-talets förra hälft, upphöra aldrig att vara aktuella. Försvarsplanens principer, avvägningen mellan försvarsgrenarna, kostnadsfrågan, organisationsfrågorna och många andra frågor diskuteras alltjämt med samma outtröttliga energi. Det är då knappast ägnat att förvåna, att vi i referaten av den tidigare förda diskussionen återfinna i ofta nästan oförändrad form flertalet av argumenten från dagens föredrag och tidningsuppsatser. Det är dock knappast något glatt igenkännande. En beklämmande känsla av meningsutbytets sterilitet blir resultatet av en jämförelse mellan de oändliga debatterna och de positiva resultat de medfört.

Dagens frågor

För dem, som i dessa förhållandens fortsatta bestånd se en verklig fara för vårt land, skymta emellertid vissa tecken till förbättring. I samband med det stegrade utrikespolitiska trycket och det allmänna välståndets uppsving kan nämligen under senaste tid på skilda håll spåras en växande förståelse för sakliga synpunkter vid försvarsfrågans bedömande.

G. P.